

ja koskettava todistus yhteiseksi koetun historian merkityksestä ihmisten elämän rakennusaineena.

Mutta kaiken tuon keskellä ei voinut olla välillä ajattelemta sitä, että yhteiskunnan murrokseen sopeutuminen johtaa helposti menneisyyden merkityksen ylikorostamiseen. Yhteiskunnalta saatavan runsaan rahan avulla perustetaan suhteellisen pienelle alueelle uusia ja uusia kaivosmuseoita tai vastaavia perinnekohteita. Odotukset ovat suuret, ja helposti unohdetaan, että museoiden ylläpito vaatii pysyvät ja kasvavat käyttötalousmäärärahat.

Erittäin mielenkiintoinen kohde monessa mielessä oli Poldark Mine. Siellä oli tehty kaivosalueesta todellinen jippolandia, eli kehitelty kaikkea vähän todellisuutta pitemmälle ja lisätty mukaan erilaista oheistuotetta aina kotieläinpuistosta alkaen. Kaikki oli mennyt hyvin aikansa. Parhaimmillaan oli 1980-luvulla ollut jopa 300 000 kävijää vuodessa, mutta sitten alkoivat kävijämäärät ja tuotot laskea, ja nyt on oltu jo kauan reilusti alle sadan tuhannen kävijän vuosivauhdissa. Hätiin on kutsuttu museoväki ja tutkijat, joiden tehtävänä on palauttaa kyseinen kaivosteollisuuden alue uskottavaksi matkailukohteeksi, joka ihan oikeasti kertoo kaivosteollisuudesta, työstä ja tuotannosta. Erityisesti pyritään kehittämään museon perusnäyttelyä. Tiedetään, että muutos merkitsee kävijämäärien jäämistä pysyvästi alle sadantuhannen, mutta arvellaan myös, että hyvin suunnitellulla kohteella ja siihen liittyvällä luontevalla ohjelmatarjonnalla kävijäluvut ja talous saadaan pysymään suhteellisen vakaina ja itse asiassa nettotulos kohentumaan.

Cornwallin kaivosteollisuuden fyysinen historia on kaivosrakenteiden, koneiden, työn historiaa. Retken varrella nähtiin kaivostyöläisten perinteisiä asuinalueita, joista oli suojeltu esimerkkejä. Siitä, miten kaivostyöläiset ovat eläneet, mikä on ollut yhteisöjen sosiaalinen rakenne, arvot ja maailmankuva, saatiin tietoa hyvin vähän, vain pieninä palasina. Erityisesti pohjoismaisten retkelle osallistujien mielestä tämä oli selvä puute, ei vain retkiohjelmassa vaan koko alueen kaivosperinteen tallentamisystössä.

Toimi Jaatinen

Tampereen museoiden johtaja,
toimi.jaatinen@tt.tampere.fi

Skotlannin teollisuuskeskukset muuttavat ilmettään

Skotlantiin suuntautuvalla opintomat-kalla tutustuttiin Edinburghin, Dundeen ja Glasgown teollisuusperintökohteisiin sekä uudistuneeseen New Lanarkin teollisuusyhteisöön. Linnan hallitsema Edinburghin vanha keskus-ta kuuluu UNESCO:n maailmanperintölistalle. Kaupunki on ollut tunnettu myös teollisuuden keskuksena sähkö- ja kaasun tuotannosta sekä elin-tarvike- ja kirjapainoteollisuudesta. Dundelle ovat antaneet leimaa puu-villa-, pellava- ja juuttitehtaat. Glasgow on elänyt laivanrakennuksesta, hiili- ja

rautateollisuudesta ja ennen kaikkea meriliikenteestä. Kun teollisuuden ja satamien toiminta on ratkaisevasti vähentynyt, ovat kaupungit hakeneet uutta identiteettiä. Edinburghista on tullut Skotlannin hallinto- ja liike-elämän keskus. Glasgow taas hakee vetovoimaa kulttuurista.

Skotlannin matkalla toimineen oppaan Mark Watsonin mukaan Glasgow oli aikanaan Britannian tärkeimpiä teollisuuskaupunkeja. Siitä huolimatta kaupungissa ei ole edes teollisuusmuseota. Kaupunki ei Watsonin mielestä halua lainkaan muistaa teollista historiaansa, vaan halua profiloitua lähinnä kulttuurikaupunkina. 1800-luvulla Clyde-joen laakson hiili- ja terästeollisuus, yhdistettynä höyrylaivojen yleistymiseen ja laivanrakennustoiminnan laajenemiseen, teki Glasgown alueesta maailman suurimpia teollisuuskeskitymiä. Vilkkaasta tavaraliikenteestä ei ole muistona Glasgown satama-alueella kuin yksi uudiskäyttöön muunnettu varastorakennus. Satama-altaat on täytetty ja alue on muutettu asunto- ja liiketoiminnan käyttöön. Suihkukaivojen altaat symboloivat alueen merellistä historiaa.

New Lanarkin malliyhteiskunta elää uutta nousua

Mieleenpainuva nähtävyys on Edinburghin ja Glasgown välissä sijaitseva New Lanarkin entinen tehdasyhteisö, joka levittäytyy luonnonkauniiseen Clyde-joen laaksoon. Vesivoimalla toimiva puuvillakehräämö perustettiin vuonna 1785 ja pian tehtaan ympärille kasvoi lähes omavarainen yhteisö. 1800-

1900-lukujen vaihteessa New Lanark oli maailman suurin puuvillatehdas. Työntekijöitä tehtaalla oli vuonna 1811 noin 1400.

Tehtas on koostunut neljästä toisiinsa liitetystä tuotantorakennuksesta (1785–1833), joista yksi on palanut. Rakennusteknisesti tehdasrakennukset kuvastavat aikakaudelle tyypillisiä ratkaisuja. Tällä hetkellä korjauksen alla olevassa 1820–1830-luvuilla rakennetussa kolmannessa tehdasrakennuksessa (*Mill 3*) on mm. Britanniassa tyypillinen valurautapalkein tuettu tiiliholvattu välikatto, jota valurautapylväikkö kannattaa. Ikkunajako noudattaa kattoholvauksen väliä. Rakennusaineena on käytetty kalkkikiveä.

Tunnetuksi New Lanark tuli Robert Owenin johtaessa tehdasta vuosina 1800–1825. Owenin tavoitteena oli kehittää malliyhteiskunta, jossa työntekijöillä oli lukuisia etuja: koulu, asunto, lääkärin palvelut sekä monipuolista kulttuuritoimintaa. Yhteisössä asui tuolloin noin 2500 ihmistä. Owen perusti myös koulun, jossa kävi enimmillään yli 300 lasta tehdastyön ohessa. Kyläkaupan hinnat olivat yleistä hintatasoa alhaisemmat. Tavoitteena Owenilla oli yhteiskunta, jossa ei olisi ilmennyt rikollisuutta, köyhyyttä eikä kurjuutta, vaan missä ihmiset voisivat elää onnellisina ja itseään kehittäen.

Tekstiilitehtas lopetti toimintansa vuonna 1968, ja kylän kaikki, pääosin kiviset rakennukset päätettiin suojella. Vuonna 1974 perustettu New Lanark Conservation Trust -niminen säätiö sai alueen haltuunsa vuonna 1984, minkä jälkeen se on huolehtinut rakennusten kunnostamisesta ja kylän elvyttämisestä. Rakennusten restaurointi aloitettiin

New Lanarkin puuvillatehtaan rakennukset 1700- ja 1800-lukujen vaihteesta on restauroitu mm. hotelliksi. Kuva: Tuija Mikkonen

vuonna 1987 ja edelleen mm. koulurakennuksen kunnostus opetustiloiksi on käynnissä. Restaurointitöitä on rahoitettu valtion ja paikallisviranomaisien varoilla sekä paikallisella yritystoiminnalla, EU-varoin ja veikkausvoittovaroilla. Säätiön toiminta nojaa neljään peruspilariin: asukas yhteisöön, turismiin, liiketoimintaan ja historialliseen nähtävyyteen.

Tällä hetkellä yhdyskunta elää uutta kukoistustaan. 1700-luvun lopulla rakennetut ja myöhemmin laajennetut tehdasrakennukset avattiin vuonna 1998 hotelliksi ja kokoustiloiksi kunnostettuina. Alueella toimii työpaikkoja ja teollisuusmuseo oheistoimintoinen. Museossa voi tutustua yhdyskunnan historiaan, työläisten asuinoloihin ja entisen tehtaan toimintaan. Boving-vesiturbiini (650 hv) vuodelta 1932 tuottaa yhä sähköä kylään. 1700-luvun lopulla rakennetut työntekijöiden asunnot on kunnostettu asuinkäyttöön ja matkustajakodiksi. Kylän asukasluku on tällä hetkellä noin 200. Vesirataan

pyörä loksuttaa ja joen yläjuoksulle asennetut värivalot saavat iltakävelijän hetkeksi unohtamaan nykypäivän ja siirtymään ajatuksissaan Robert Owenin utopistiseen ihanneyhteiskuntaan.

New Lanarkissa saavat museovieraat kokea paitsi romanttisia siirtymiä ajassa taaksepäin myös rajun hyppäyksen kaksisataa vuotta tulevaisuuteen. Museovieras astuu vajaan neljää puntaa pulitettuaan *Visitor Centerin* uumeniin kokeakseen tulevaisuuden tunnelmia vuodelta 2200. Näyttelyvieraat istutetaan kattokiskoa pitkin kulkeviin koreihin, jotka nytkähtävät pimeyteen kohti tulevaisuutta. Valo-, ääni- ja tietotekniikalla loihdittu Harmony-niminen tyttö vuodelta 2200 palaa ajassa taaksepäin ja johdattaa vieraat läpi New Lanarkin menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden. Aika on suhteellinen käsite ja Robert Owenin ihanteet ovat niin eilisen, tämän päivän kuin huomisenkin haaveita.

Tuija Mikkonen